Nistor Zugravul din Feleac în colecțiile Muzeului Mitropoliei Clujului

Saveta-Florica POP

Mitropolia Clujului, Maramureşului şi Sălajului
The Mitropoly of Cluj, Maramureș, and Sălaj
Personal e-mail:pop.saveta@yahoo.com

Painter Nistor from Feleac in the Collections of the Metropolitan Museum of Cluj

This study aims to configure the artistic personality of the painter Nistor from Feleac by analyzing his icons made in the period 1777-1801, kept in the collection of the Museum Metropolitan of Cluj. Seven of the sixteen icons are unique. The manner in style and technique used by Nistor, certify him as an apprentice of the painter Nechita, painter particularly active from 1740 until near the end of the century.

Keywords: Nistor, Nechita, Feleac, Painter, icons, Metropolitan Museum, Cluj-Napoca

A trecut mai bine de un veac de la prima menționare a zugravului Nistor, deși opera sa, aparent ușor identificabilă, nu şi-a epuizat încă misterele. Din peregrinările transilvănene, Nicolae Iorga a consemnat la Feleac: „Catapeteazmă de Nistor zugravul, 1769", considerându-l în această etapă autor al întregului iconostas, deşi a lecturat şi inscripția de pe icoana împărătească *Maica Domnului cu Pruncul* datată în 1770 . Ulterior, numele zugravului şi anul 1785 au fost consemnate şi pe icoana *Adormirea Maicii Domnului*, atât pe față cât şi pe versoul acesteia[1].

Meritul de a-i contura opera şi personalitatea artistică a zugravului Nistor îi revine Academicianului Marius Porumb, care în 1968 a publicat primul material, consacrându-l pe artistul din apropierea Clujului, studiul fiind extins prin cercetările ulterioare[2]. Activitatea artistică a zugravului Nistor din Feleac a fost încadrată între 1767 şi 1802, perioadă în care a pictat icoane pe lemn şi pictură parietală în zona Clujului şi Turzii.

Prezența zugravului Nechita la Feleac, confirmată prin icoana cu tema *Iisus Pantocrator,* datată în 1762 (fig. 8), expusă la Muzeul de Artă din Cluj-Napoca[3], putea să constituie pentru Nistor momentul în care s-a alăturat maestrului pentru a deprinde tainele picturii. Etapa formării artistice a zugravului Nistor s-a încheiat până în 1767, an în care artistul a semnat şi datat icoana *Arhanghelul Mihail,* pictată pentru biserica din Băişoara şi păstrată la Muzeul de Istorie din Turda.

În colecția Muzeului Mitropoliei Clujului se păstrează şaisprezece icoane realizate de zugravul Nistor din Feleac, şapte dintre acestea sunt inedite, trei icoane dețin numele pictorului, iar zece sunt datate, între 1777-1801.

1. Cea mai veche icoană din colecție, care poate fi atribuită zugravului Nistor, provine de la biserica din Boju şi are tema ***Deisis*** (inv. 13, 75x52 cm), cu datarea înscrisă pe Evanghelia deschisă: *Anii de la Hristos 1777*[4] (fig. 1). Personajele sunt încadrate de o arcadă semicirculară lucrată din grosimea suportului care se sprijină pe baghetele ramei şi pe fragmente de capitel.

2. Tot de la Boju a intrat în colecție şi icoana ***Sfântul Nicolae*** (inv. 14, 78x51,5 cm) ilustrat semifigură, cu personajele secundare în picioare, lângă aureola sfântului (fig. 2). Chipul rectangular al Sfântului Nicolae este viguros, linia este modulată şi sigură, iar aplicarea gradată a cromaticii feței, ocru-brun, roz-roşiatic şi tuşele de lumină, susțin calitățile plastice şi tehnice ale artistului. Nimbul personajului principal şi

frânghia răsucită care încadrează tema sunt lucrate din grosimea lemnului.

3. Anul 1781 îl aflăm înscris sub deschiderile rectangulare ale zidului de incintă din planul secund al icoanei cu tema ***Buna Vestire*** (inv. 89, 61x42,5 cm), care provine de la Vâlcele[5]. Deşi se află într-o stare precară de conservare, cu straturile picturale pierdute în zona inferioară şi parţial pe câmpul icoanei, desenul, cromatica şi maniera picturală deconspiră penelul zugravului Nistor.

4. Icoana inedită cu tema ***Iisus Pantocrator*** (inv. 224, 51,5x38,5 cm), datată 1783 pe Evanghelie, provine de la Mărtineşti şi se păstrează într-o stare slabă de conservare. Elementele viguroase ale chipului şi cromatica se identifică în maniera zugravului Nistor, iar tiparul iconografic îl vom regăsi anul următor în icoana cu temă similară pictată pentru biserica din Luna de Sus.

5. Icoana împărătească ***Deisis*** (inv. 57, 73,5x55,5 cm), cu personajul principal ilustrat semifigură şi cele secundare în picioare în planul secund, realizată pentru biserica din Luna de Sus[6], are pe rama superioară şi pe cea dreaptă inscripţia cu numele donatorilor: *Această icoană sfântă au plătit Căoaci Petre cu soţu sou Ioană să fie pomeană la tot neamul, la biseareca la Lona, am(in)*. Datarea şi numele zugravului sunt aşternute pe Evanghelie: *Anii de la XC 1784. Nistor Zugravu Feleac* (fig. 3). În această icoană tânărul imberb din planul secund, în jurul căruia inscripţia ne spune doar *Ioan*, este Sfântul Ioan Evanghelistul substituind-l pe Sfântul omonim, Ioan Botezătorul, care apare reprezentat în aceasta temă[7].

6. De la Luna de Sus se păstrează în colecţie şi icoana ***Maica Domnului cu Pruncul*** (inv. 58, 71,5x53 cm), care după o intervenţie neadecvată de restaurare, mai păstrează parţial inscripţia aflată între frânghia răsucită care delimitează tema şi ramă (fig. 4). Imaginile dintr-o etapă anterioară de cercetare au permis lecturarea parţială a inscripţiei de danie: *(...) întru această icoană: Moisă, Todoră, Anis (...) au dau un zlot. Costişor (...)*.

7. Anul 1784 se poate lectura pe icoana inedită cu tema ***Iisus Pantocrator*** (inv. 181, 42x32 cm), care provine de la biserica din Mărceşti. Are datarea în partea inferioară a cărţii deschise, iar pe verso icoana păstrează inscripţia aplicată cu cerneală neagră: *Această icoană au plătit Mărie, Dumitru, Ioană să fie pomană în viaci (...). 1784*, fiind menţionaţi donatorii piesei şi repetându-se datarea.

8. O altă icoană cu temă similară, ***Iisus Pantocrator***, cu dimensiuni apropiate celei anterioare (45x32,5 cm), cu numărul de inventar lipsă şi proveniență necunoscută, are anul 1784 înscris pe Evanghelia deschisă[8]. Cromatica şi tiparul iconografic al celor două icoane, cu Iisus semifigură care binecuvântează, în tunică roşie şi mantie verde, sunt atât de similare încât diferenţele pot fi surprinse doar la nivel de detalii. Starea de conservare a acesteia este mai bună decât a icoanei provenită de la Mărceşti.

9. De la biserica din Săcel a intrat în colecţia clujeană o icoană cu tema Sfântul Nicolae (inv. 250, 82,5x57,5 cm) realizată în anul 1794, slovele fiind redate de o parte şi de alta a umerilor personajului. Icoana inedită poartă amprenta stilistică şi tehnică a zugravului din Feleac, maniera de redare a chipului regăsindu-se în icoana semnată cu tema *Deisis* din 1784.

10. Caracteristica zugravului Nistor din Feleac, de a consemna inscripţiile de danie pe ramele aplicate la suport, o regăsim şi în icoana cu tema ***Pogorârea Duhului Sfânt*** (inv. 20i, 74,5x53,5 cm) provenită de la Petreştii de Jos (fig. 5). Textul însemnării începe pe rama superioară şi se continuă pe cea dreaptă, numele zugravului fiind înscris pe bagheta de jos: *Asta o au pletit Pearvu Găvrilă şi muierea lui Mărie se fie pomană lor nesevârşită în viaci. Zugravu Nistor Feleac. An de la XC 1801*[9]. Slovele cu datarea sunt aşternute între elementele tronului din câmpul inferior al icoanei.

11. Elementele picturale specifice zugravului Nistor au condus la atribuirea altor şase icoane pe lemn, care nu sunt nici semnate şi nici datate, păstrate în colecţia Muzeului Mitropoliei Clujului. De la biserica din Căpuşu Mic se află în colecţie icoana ***Arhanghelul Mihail***[10] (inv. 32i, 61x41 cm) cu personajul redat frontal, semifigură, ţine în mâna dreaptă sabia, în cealaltă potirul, având marginal frânghie răsucită din grosimea lemnului, iar aureola apare decorată cu vrejuri vegetale stucate.

12. O icoană cu temă similară şi tipar iconografic identic, ***Arhanghelul Mihail*** (inv. 37i, 41,5x24 cm), provine de la biserica din Finciu[11]. Aici chipul îngerului, prin şevelura mai amplă, denotă, în comparaţie cu icoana anterioară, o frăgezime mai evidentă. Rama icoanei este împodobită cu opt butoni circulari în relief. Pe versoul icoanei se mai păstrează fragmente de pictură care trimit către un personaj în picioare, înaripat, poate chiar Arhanghelul Mihail. Conturul acestuia apare viguros, aplicat cu negru, cromatica se restrânge la: roşu, alb şi negru, iar din inscripţia temei mai sunt vizibile fragmente de slove, dintre care un *I* se păstrează intact. Condiţiile inadecvate de conservare a icoanei, evidenţiate prin halourile de umiditate, sunt responsabile de pierderea, aproape în totalitate a picturii din această zonă.

13. La biserica din Muntele Băişorii, Nistor Zugravul a pictat o icoană cu tema ***Arhanghelul Mihail*** (inv. 238, 34x25,5 cm). Icoana inedită, deşi de mici dimensiuni, este decorată cu motivul frânghiei răsucite şi ramă din grosimea lemnului (fig. 6). Inelele zalei Arhanghelului sunt sugerate de prezenţa cercurilor interconectate. Acest decor al costumului îl găsim în secolul al XVIII-lea în opera *Maestrului anonim transilvan*[12], două dintre icoanele inedite care i pot fi atribui acestui pictor se păstrează în colecţia Mitropoliei Clujului: *Soborul Arhanghelilor* (inv. 24) şi *Arhanghelul*

Mihail (inv. 251), provenind de la Corpadea şi Săcel. Prezența zugravului Nistor la Săcel, surprinsă prin icoana *Sfântul Nicolae* din 1794, putea constitui, în lipsa unei relații nemijlocite cu *Maestrul anonim transilvan*, confruntarea directă cu creația zugravului şi însuşirea unor elemente picturale.

14. O icoană inedită cu tema ***Arhanghelul Mihail*** (inv. 48i, 32,5x23 cm), a cărei proveniență nu o cunoaştem, trădează pregnant elementele stilistice şi tehnica zugravului Nistor din Feleac, iar tiparul iconografic îl regăsim în icoanele anteriore. Pe verso, în colțul stâng superior se află o mică însemnare cu cerneală neagră, pierdută parțial, care nu mai poate fi lecturată.

15. Din apropierea oraşului Cluj, de la Sânmărtin (com. Chinteni), se păstrează în colecție icoana ***Maica Domnului cu Pruncul*** (inv. 73, 38,5x28,5 cm) de tip Hodighitria, cu personajele aşezate pe tron. Icoana inedită are toate şansele să-i aparțină zugravului Nistor, iar elementele tehnicii de execuție, frânghia răsucită şi rama care sunt lucrate din grosimea suportului, susțin această prezumție. Urmele unor cuie din lemn vizibile pe zona marginală a icoanei pot indica amplasarea acesteia într-un suport în care a fost, probabil, etalată în biserică. Suprafața carbonizată din partea stângă superioară a icoanei confirmă aşezarea acesteia în proximitatea unei candele sau a altei surse de căldură.

16. Ultima icoană păstrată în colecție, care-i poate aparține zugravului Nistor, ***Maica Domnului cu Pruncul*** (inv. 276, 79,5x54,5 cm) în varianta Hodighitria, a intrat în colecție de la biserica din Turda Nouă[13] (fig. 7). Maica Domnului este ilustrată bust, ține Pruncul pe brațul stâng cu semifigurile Arhanghelilor Mihail şi Gavril în jurul umerilor. Aureolele personajelor principale sunt lăsate din grosimea lemnului. Formele, conturul şi cromatica veşmintelor aparțin manierei artistice a zugravului Nistor, dar culoarea plată a chipurilor şi a mâinilor personajelor, precum şi culoarea ocru prezentă peste foița metalică de pe fondul icoanei, cărora se alătură banda orizontală albă delimitată de conturul puternic din partea inferioară a icoanei, trădează intervențiile unei repictări.

Deşi icoana a fost supusă în anul 2011 intervențiilor de restaurare, operații care s-au limitat la înlăturarea repictării ramei, nu există nici o documentație privind investigațiile ştiințifice efectuate şi intervențiile aplicate. Pentru confirmarea repictării ,am demarat un set de investigații fotografice în infraroşu (IR) şi ultraviolet (UV), cele din urmă, datorită fluorescenței materialelor, susțin repictarea icoanei[14]. Deoarece aceste fotografii furnizează informații la suprafața straturilor picturale, procesul trebuie continuat prin investigații radiologice digitale care constau în iradierea tabloului cu un fascicol de raze X şi impresionarea unei plăci fotografice, oferind date atât asupra structurii suportului, cât şi asupra materialelor cu densități diferite utilizate în operă. Deoarece procesul radiologic digital se află în desfăşurare, rezultatele obținute vor fi publicate alături de alte icoane pe lemn din colecție care au suferit repictări şi care pot fi evidențiate prin această metodă.

***

Analiza comparativă stilistică şi tehnică, între icoanele pictate de Nistor şi cele realizate de zugravul Nechita[15], constituie singurul argument în susținerea relației maestru şi ucenic. Nechita Zugravul tratează chipurile şi mâinile personajelor, aplicând peste culoarea de bază carnația în tonuri de galben-portocaliu şi roz peste care aşterne lumina pe zone întinse ale feței, având pe obraji forma unui triunghi cu vârful în jos (fig. 8). Nistor va păstra la începutul creației sale maniera de pictare a chipului preluată de la Nechita Zugravul, fiind sugestive în acest sens icoanele împărăteşti din Feleac: *Deisis* şi *Maica Domnului cu Pruncul,* datate în 1770 şi atribuite zugravului. Deceniul al optulea a constituit pentru Nistor etapa metamorfozării elementelor preluate de la zugravul Nechita şi definirea propriului stil artistic, care l-a păstrat destul de invariabil de-a lungul creației sale. Chipurile personajelor pictate de Nistor primesc formă ovală şi au o şevelură cochetă. Culoarea de bază la chip şi la mâini este ocru-brun, peste care se suprapune succesiv carnația în tonalități rozalii şi zonele de lumină. Ochii sunt mari cu pupile ample, forma acestora este dată de linia pleoapei superioare şi de coloritul mai închis din partea de jos. Nasul viguros, delimitat de conturul care pleacă de la baza sprâncenei stângi, are aripile nazale desfăşurate amplu în laterale.

Nechita Zugravul reuşeşte să surprindă anatomia corpului prin linia şi jocul faldurilor veşmintelor redate prin degradeu cromatic (fig. 8). Nistor tratează costumele personajelor într-o manieră destul de apropiată de cea a zugravului Nechita, folosind forme ample, dar schematizează volumul şi recurge la o manieră grafică accentuată în detrimentul picturalului. Coloritul predominant al costumelor personajelor zugravului Nistor este: roşu, albastru şi verde, iar pentru fondul icoanelor foloseşte foiță metalică aurie sau argintie. Veşmântul Maicii Domnului şi cel al lui Iisus primesc uneori un mic decor vegetal ilustrat prin trei ramuri încoronate de boboci. Aureolele în icoanele lui Nistor au adesea spre interior un decor grafic şi un şir de steluțe spre exterior, în timp ce, ramele aplicate la suport sunt pictate cu linii vibrante.

Din perspectivă iconografică, Nistor păstrează tiparele iconografice preluate de la maestrul său, dar ilustrează, adesea, alături de Iisus şi personajele secundare, Maica Domnului şi Ioan Botezătorul, aducând tiparul *Iisus Pantocrator* în varianta *Deisis*, de intercesiune şi rugăciune. În icoanele cu tema *Maica Domnului cu Pruncul*, Nistor recurge la tiparul iconografic Hodighitria, aşezându-i alături de personajele principale pe cei doi Arhangheli. În tema *Pogorârea Duhului Sfânt*, zugravul Nistor foloseşte tiparul ilustrat de Nechita,

aşezând-o pe Maica Domnului în centrul compoziţiei pe tron, înconjurată de Apostoli, planul superior fiind rezervat Duhului Sfânt[16]. *Arhanghelul Mihail* apare în icoanele lui Nistor redat frontal, până la genunchi, cu sabia ridicată în mâna dreaptă, ţinând în cealaltă potirul.

În creaţia zugravului Nechita se resimte predilecţia pentru aureolele decorate cu vrejuri vegetal-florale stucate sau în relief din grosimea lemnului (fig. 8), de asemenea, tratează fondul cu elemente stucate, iar frânghia răsucită o găsim deseori în lucrările sale. Nistor Zugravul păstrează în unele icoane motivul frânghiei răsucite şi întâlnim atât aureole în relief cât şi decorate cromatic. Nu vom găsi la Nistor fondul icoanelor realizat din elemente stucate, dar recurge la un decor pictat, aşa cum îl aflăm în câmpul inferior al icoanei *Deisis* de la Luna de Sus (fig. 3). Unele elemente de compoziţie şi tehnică sunt preluate de Nistor destul de fidel, încât recunoaştem similitudini frapante între icoanele maestrului şi cele ale ucenicului. Un exemplu îl avem în icoana *Iisus Pantocrator* din 1762 de la Muzeul de Artă din Cluj-Napoca şi cea cu tema *Deisis* pictată de Nistor în 1777 pentru Boju (fig. 1).

Relaţia dintre Nechita Zugravul şi Nistor se resimte dincolo de abordarea picturală, prin modul în care acesta din urmă s-a raportat la creaţia sa. Numele zugravului Nechita îl cunoaştem doar de pe o singură icoană, deşi opera artistului a fost prolifică şi longevivă, din 1740 până după anul 1795. Icoana ilustrează tema *Maica Domnului cu Pruncul* (92x47 cm) şi a fost dăruită de zugrav bisericii din Buza. Rama inferioară are inscripţia: *Această icoană sfântă o am făcut eu Nechita Zugravu. Să fie pomană rodului meu şi mie în viaci. 1753*[17], localitatea fiind considerată, pe bună dreptate, ca posibilă reşedinţă a zugravului. Gestul maestrului va fi reiterat de Nistor Zugravul peste trei decenii la biserica cu hramul *Cuvioasa Paraschiva* din Feleac, satul său natal. Icoana cu tema *Adormirea Maicii Domnului* are pe rama superioară inscripţia: *Această ic(oană) am făcut Nistor Zugravul să fie pomană în viaci. 1785*, iar pe dosul acesteia: *1785. Nistor Zugrav*, unde se repetă anul şi numele artistului.

Discreţia asumată de către Nechita Zugravul, din perspectiva penuriei icoanelor semnate, ne trimite către un alt artist al epocii *Maestrul anonim transilvan*, cei doi zugravi fiind activi în aceleaşi zone din Transilvania. Deşi nu putem avansa în direcţia unei cât de firave legături a celor doi zugravi, surprindem, totuşi, în decorul folosit de Nistor pe omoforul *Sfântului Nicolae* din icoana de la Boju, pe mantia lui Iisus din icoanele *Maica Domnului cu Pruncul* de la Luna de Sus şi Turda Nouă (fig. 4, 7), precum şi pe costumul icoanelor cu *Arhanghelul Mihail*, elemente regăsite în opera *Maestrului anonim transilvan*. Nistor, însă, putea prelua aceste detalii din studiul individual al icoanelor, dacă luăm în considerare comenzile care uneori le succed pe cele ale *Maestrului anonim*.

Ambianţa cultural-artistică a localităţii din jurul oraşului Cluj-Napoca oferă, aşa cum afirma Academicianul Marius Porumb, toate şansele ca aici să fi existat în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea un centru artistic, cu un rol important în împodobirea cu icoane şi cu pictură murală a bisericilor româneşti. Numele zugravului Ioan care apare în pisania picturii murale a bisericii din Suceag alături de Nistor: „(...) în anul de la Hristos 1771, iulie în 21 zile. Pomeni Gospodi Nistor, Iuon zugravi", precum şi consemnarea celui din urmă într-un document din 1790 care-i atestă filiaţia felecană: „Zugrav Ioan, locuitor din Feleac"[18], ar susţine existenţa acestui centru artistic. Activitatea artistică a zugravului Ioan nu a fost identificată, exceptând numele amintit în pisanie, care, din păcate, nu mai poate fi lecturat, deoarece biserica a fost distrusă în perioada interbelică[19]. Documentul menţionat îl consemnează pe Ioan în calitate de zugrav, încercând să-şi recupereze cele 300 de oi pe care i le-a luat armata. În comparaţie cu acesta, Nistor apare consemnat în *Urbariul* satului Feleac cu o situaţie materială modestă, deşi picta de aproape trei decenii. Nistor Zugravul este consemnat cu vârsta de 60 de ani, alături de un fiu pe nume Monu de 17 ani, îndeletnicindu-se cu zugrăvitul pentru care plătea o taxă de 2 florini şi deţinea: „1 vacă, 1 junc, 1 loc de casă în hotarul de sus, 3 pământuri de 3 feredele în hotarul de jos, 1 pământ de o câblă şi 3 fânaţe de 2 care de fân"[20]. Fiul lui Nistor, Monu, se pare că nu a urmat cariera părintelui său, deoarece nu-l regăsim în inscripţiile sau pisaniile de la finalul secolului al XVIII-lea sau începutul celui următor, deşi, considerăm că acesta s-ar fi aflat printre principalii favoriţi dintr-un prezumtiv grup de discipoli ai zugravului. Revenind la zugravul Ioan din Feleac, formarea sa artistică i se putea datora zugravului Nechita sau ucenicind alături de Nistor imediat după anul 1767, etapă care marchează cea mai veche icoană semnată şi datată de zugrav şi anul 1771 consemnat în pisania bisericii din Suceag, în care autorii erau menţionaţi cu calificativul de zugravi. Penuria operei zugravului Ioan nu ne permite să avem certitudini, deocamdată rămâne cunoscută doar pisania bisericii din Suceag.

Prin acest studiu dorim să deschidem o nouă etapă de cercetare a operei zugravului Nistor din Feleac, care presupune şi valorificarea unor decoruri parietale realizate de artist, două dintre acestea, încă necunoscute, se află la biserica din Borzeşti şi Măgura Ierii. Deşi bisericile de lemn cu decor pictural semnat sau atribuit zugravului Nistor, menţionate în literatura de specialitate, au dispărut, cercetarea acestora fiind ireversibil pierdută, fiecare fragment pictural, care poate aparţine creaţiei zugravului, contribuie la evidenţierea profilului artistic şi a operei sale.

Acknowledgement:

Această lucrare a fost posibilă prin sprijinul financiar oferit de Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, cofinanțat prin Fondul Social European, în cadrul proiectului POSDRU/159/1.5/S/132400, cu titlul „Tineri cercetători de succes – dezvoltare profesională în context interdisciplinar și internațional".

Note:

1. Nicolae Iorga, *Scrisori şi inscripţii ardelene şi maramureşene*, vol. II, Bucureşti, 1906, p. 100. Numele lui Nistor și anul 1769 sunt consemnate pe dosul ușilor împărătești. La biserica cu hramul *Cuvioasa Paraschiva* din Feleac, Nistor este doar autorul registrului de icoane împărătești, restul catapetesmei aparține altui artist rămas, deocamdată, anonim. Ștefan Meteș preia informația lui Iorga, apreciindu-l pe Nistor autorul catapetesmei, iar „icoanele de pe pereți" le consideră opera lui „popa Ioan", deși acesta apare consemnat în inscripția de pe dosul ușilor împărătești ca slujitor al altarului, fără a avea calitatea de zugrav. Nu cunoaștem dacă acest Popa Ioan s-ar putea identifica cu colaboratorul lui Nistor din pisania bisericii de la 1771 din Suceag: „pomeni Gospodi Nistor, Iuon Zugravi", la care vom reveni către finalul studiului, deși Ioan apare aici doar cu calificativul de zugrav. Vezi Ștefan Meteș, *Zugravii bisericilor române*, în *Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice*, Secția pentru Transilvania 1926-1928, Cluj, 1929, p. 118.
2. Icoana ocupă în biserica felecană locul celei de hram, fiind așezată în partea dreaptă a iconostasului și are dimensiuni (69x46 cm) mai mici decât celelalte icoane împărătești (*Deisis*: 83x65,5 cm; *Maica Domnului cu Pruncul*: 89x66 cm; *Cuvioasa Paraschiva*: 79x55 cm, la primele două icoane dimensiunile sunt fără frontonul superior), iar icoana hramului, *Cuvioasa Paraschiva*, este amplasată în partea stângă a iconostasului.
3. Marius Porumb, *Contribuții la cunoașterea unui meșter zugrav din veacul al XVIII-lea – Nistor Zugrav din Feleac*, în *Studia Universitatis Babeş-Bolyai*, Historia, 13, 1968, fasc. 1, p. 21-30; *Idem*, *Contribuții la cunoașterea unor zugravi din veacul al XVIII-lea din Transilvania*, în *Acta Musei Napocensis*, VIII, 1971, p. 609, 616, fig. 6; *Idem*, *Zugravi şi centre românești de pictură din Transilvania secolului al XVIII-lea*, în *Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie Cluj-Napoca*, XIX, 1976, p. 114, 120, fig. 19-20; *Idem*, *Contribuții privind pictura românească din secolul al XVIII-lea în jurul orașului Turda*, în *Potaissa. Studii şi comunicări*, I, 1978, p. 112; *Idem*, *Dicționar de pictură veche românească din Transilvania. Sec. XIII-XVIII*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1998, p. 265-267; *Idem*, *Un veac de pictură*, p. 87, 129, fig. 154; *Idem*, *Biserica Arhiepiscopală din Feleac, ctitoria lui Ștefan cel Mare*, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2003, p. 29-34, fig. 13-18.
4. Icoana se află în expoziția permanentă de la etajul clădirii, iar eticheta explicativă indică: „Zona Sîmpaul, Mănăștur, român, Sălaj", deși Marius Porumb precizează proveniența acesteia din Feleac. Nu se cunoaște căreia dintre cele două biserici, cea a vechii episcopii sau a mănăstirii a fost destinată icoana. Un succint inventar al Mănăstirii Feleacului din 11 februarie 1783 consemnează „icoane mari 3", bunurile acesteia ajungând în biserica veche, după ce s-a semnat la 1785 de către autoritățile habsburgice distrugerea așezământului. Conscripția din 1767 menționează parohia Feleac în protopopiatul Turda, cu o situație materială bună, având o avere parohială cuprinsă între 40 și 50 de zloți în măsura în care patrimoniul celor mai bogate parohii din protopopiatele vecine valora 90, respectiv 75 de zloți, iar cele mai mici venituri atingeau și un zlot și 30 de horgoși. Vezi Zenovie Pâclișanu, *Vechile mănăstiri românești din Ardeal* în *Cultura creștină*, nr. 7-8, 1919, p. 158; Marius Porumb *Biserica Arhiepiscopală din Feleac*, p. 24-26, 28; Greta-Monica Miron, *"... poruncește, scoale-te, du-te, propovedueşte ..." Biserica Greco-Catolică din Transilvania. Cler şi enoriaşi (1697-1782)*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2004, p. 399-400.
5. Marius Porumb *Zugravi şi centre românești de pictură*, p. 119; *Idem*, *Dicționar de pictură*, p. 48. Inițial, la Boju în 1777 a fost menționat ca autor, cu o anumită incertitudine, Nechita Zugravul, apoi, icoana „*Deisis*, datând din 1773", a fost atribuită lui Nechita. Maniera de tratare a chipurilor îl reclamă pe zugravul Nistor, edificatoare fiind icoana inedită *Sfântul Nicolae* de la Boju care trădează pregnant caracteristicile picturale ale acestuia.
6. Marius Porumb, *Contribuții la cunoașterea unor zugravi din veacul al XVIII-lea*, p. 609; *Idem*, *Dicționar de pictură*, p. 267, 452. La Vâlcele, zugravului Nistor din Feleac, i-au fost atribuite icoanele: „Iisus cu cartea legii (61x41 cm), iar cea de-a doua Buna Vestire (55x38 cm)". Prima dintre icoane nu se păstrează în colecția clujeană, însă dimensiunile pentru cea de-a doua nu corespund cu icoana în discuție, dar sunt identice celei cu temă similară provenită tot de la Vâlcele (inv. 85), aflată în colecție ,care are inscripția: *Au plătit Mulduvan Todor. 1832* și aparține unui zugrav Ștefan, semnat pe icoana *Maica Domnului cu Pruncul* (inv. 87). Starea precară de conservare a icoanei *Buna Vestire* care aparține zugravului Nistor, cu stratul de verni aglomerat, a condus la lecturarea anului 1785 și 1789.
7. Pentru icoana *Deisis* și *Maica Domnului cu Pruncul* de la Luna de Sus, vezi Marius Porumb, *Zugravi şi centre românești de pictură*, p. 120, fig. 36; *Idem*, *Dicționar de pictură*, p. 266-267; *Idem*, *Un veac de pictură*, p. 129, fig. 154; *Idem*, *Muzeul Mitropoliei Clujului*, în *Ars Transsilvaniae*, Cluj-Napoca, 2012, p. 21, fig. 20.
8. Am surprins la zugravul Nistor această ieșire deliberată din tiparul iconografic, un exemplu relevant îl constituie icoana *Deisis*, pictată la începutul secolului al XIX-lea pentru biserica din Borzești, unde Maica Domnului apare ilustrată în stânga lui Iisus, deși locul ei este în dreapta, iar figura Sfântului Ioan Botezătorul a fost înlocuită cu *Tăierea capului Sfântului Ioan Botezătorul*.

9. *Idem*, *Dicționar de pictură*, p. 267. Menționează în colecția clujeană icoana *Iisus Pantocrator* datată 1784 pe carte cu proveniență necunoscută. Considerăm că este în discuție această piesă și nu cea anterioară căreia i se cunoaște proveniența. Pentru ilustrația icoanei, vezi *Idem*, *Zugravi și centre românești de pictură*, fig. 20.
10. *Idem*, *Zugravi și centre românești de pictură*, p. 120; *Idem*, *Dicționar de pictură*, p. 266-267, 288; *Idem*, *Un veac de pictură*, p. 129; *Idem*, *Muzeul Mitropoliei Clujului*, p. 22, fig.
21. Intervențiile de restaurare din anul 2011 au interpretat arbitrar slovele de pe rama inferioară, completându-le defectuos, textul fiind lecturat din imaginile anterioare restaurării.
11. *Idem*, *Dicționar de pictură*, p. 266-267. Icoana este ilustrată, dar nu i se menționează localitatea de proveniență.
12. *Idem*, *Zugravi și centre românești de pictură*, fig. 19, atribuită zugravului Nistor, încadrată între 1770-1780, fără localitatea de proveniență.
13. Ana Dumitran, *Siladi Șimon, ucenicul jupânului Andraș din Cluj parcurs retrospectiv în căutarea unui maestru*, în *Apulum L*, seria Historia & Patrimonium, Alba Iulia, 2013, p. 291, 296-297, 305, 312, fig. 4, 13-14, 28, 42.
14. Marius Porumb, *Dicționar de pictură*, p. 266; *Idem*, *Muzeul Mitropoliei Clujului*, p. 21, fig. 19.
15. Recunoștință doamnei Dr. Márta Juliá Guttmann pentru susținerea constantă pe care mi-o oferă și studentei Fruzsina Bencze din cadrul secției de Conservare Restaurare a Universității de Artă și Design Cluj-Napoca, care a avut generozitatea să mă ajute în realizarea acestor fotografii.
16. Pentru repertoriul zugravului Nechita și ilustrație la opera acestuia, vezi Marius Porumb, *Dicționar de pictură*, p. 257-260; *Idem*, *Un veac de pictură*, p. 128, fig. 151-153; *Idem*, *Muzeul Mitropoliei Clujului*, p. 21, fig. 17-18.
17. Două icoane cu această temă, pictate de zugravul Nechita, se păstrează una în colecția Muzeului Mitropoliei Clujului (inv. 4, 74,5x55,5 cm) și provine de la Apahida, iar cealaltă este expusă la Muzeul de Artă din Cluj-Napoca.
18. *Idem*, *Contribuții la cunoașterea unor zugravi* din veacul al XVIII-lea, p. 608; *Idem*, *Dicționar de pictură*, p. 66, 258-259; *Idem*, *Un veac de pictură*, p. 86, 128.
19. *Idem*, *Dicționar de pictură*, p. 182-183, 267; *Idem*, *Biserica Arhiepiscopală din Feleac*, p. 33.
20. *Idem*, *Dicționar de pictură*, p. 392.
21. *Apud*, Marius Porumb, *Biserica Arhiepiscopală din Feleac*, p. 29.

Bibliograhy:

Dumitran, Ana, *„Siladi Șimon, ucenicul jupânului Andraș din Cluj". Parcurs retrospectiv în căutarea unui maestru / «Simon Siladi disciple of master Andraș from Cluj». A retrospective view in search of a master*, în *Apulum* L, series Historia & Patrimonium, Alba Iulia, 2013.

Iorga, Nicolae, *Scrisori și inscripții ardelene și maramureșene / Transylvanian and Maramures letters and inscriptions*, vol. II, București, 1906.

Ștefan, Meteș, *Zugravii bisericilor române / Romanian churches painters*, în *Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice*, Secția pentru Transilvania, 1926-1928, Cluj-Napoca, 1929.

Miron, Greta-Monica, *"... poruncește, scoale-te, du-te, propovedueşte ..." Biserica Greco Catolică din Transilvania. Cler și enoriași (1697-1782) / „... command, rise, go, preach..." Greek Catholic Church in Transylvania. Clergy and parishioners (1697-1782)*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2004.

Pâclișanu, Zenovie, *Vechile mănăstiri românești din Ardeal / The old Romanian monasteries in Transylvania*, în *Cultura creștină*, nr. 7-8, aprilie 1919.

Porumb, Marius, *Contribuție la cunoașterea unui meșter zugrav din veacul al XVIII-lea – Nistor Zugrav din Feleac / Contribution to the knowledge of a painter from eighteenth century - Painter Nistor from Feleac*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai*, Historia 13, Fasciculus 1, 1968.

Porumb, Marius, *Contribuții la cunoașterea unor zugravi din veacul al XVIII-lea din Transilvania / Contributions to the knowledge of painters from eighteenth century in Transylvania*, în *Acta Musei Napocensis*, VIII, 1971.

Porumb, Marius, *Zugravi și centre românești de pictură din Transilvania secolului al XVIII-lea / Painters and Romanian painting centers in Transilvania from eighteenth century*, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca*, XIX, 1976.

Porumb, Marius, *Contribuții privind pictura românească din secolul al XVIII-lea în jurul orașului Turda / Contributions to the Romanian painting from eighteenth century around the city of Turda*, în *Potaissa. Studii și comunicări*, I, 1978.

Porumb, Marius, *Dicționar de pictură veche românească din Transilvania. Sec. XIII-XVIII / Dictionary of old Romanian painting in Transylvania*, Editura Academiei Române, București, 1998.

Porumb, Marius, *Un veac de pictură românească din Transilvania. Secolul XVIII / A century Romanian painting in Transylvania. The eighteenth century*, Editura Meridiane, București, 2003.

Porumb, Marius, *Biserica Arhiepiscopală din Feleac, ctitoria lui Ștefan cel Mare / Feleac Archdiocesan Church, founded by Stefan cel Mare*, Renașterea, Cluj-Napoca, 2003.

Porumb, Marius, *Muzeul Mitropoliei Clujului / Metropolitan Museum of Cluj*, în *Ars Transsilvaniae*, Cluj-Napoca, 2012.



Fig. 1. *Deisis*, Nistor Zugravul (atribuire), Boju, 1777



Fig. 2. *Sfântul Nicolae,* Nistor Zugravul (atribuire), Boju



Fig. 3. *Deisis*, Nistor Zugravul, Luna de Sus, 1784



Fig. 4. *Maica Domnului cu Pruncul*, Nistor Zugravul (atribuire), Luna de Sus



Fig. 5. *Pogorârea Duhului Sfânt*, Nistor Zugravul, Petreştii de Jos, 1801



Fig. 6. *Arhanghelul Mihail*, Nistor Zugravul (atribuire), Muntele Băişorii



Fig. 7. *Maica Domnului cu Pruncul*, Nistor Zugravul (atribuire), Turda



Fig. 8. *Deisis*, Nechita Zugravul (atribuire), 1762, Feleac